

ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ У КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ У ЗВ'ЯЗКУ З СУЧАСНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ ЇХ РОЗВИТКУ

Мітова Олена

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Анотації:

Стаття присвячена вивченню проблемного поля в системі контролю у командних спортивних іграх що в зв'язку з сучасними тенденціями їх розвитку. В ході дослідження виявлено, що виникає необхідність формування уніфікованої системи контролю в ігрових видах спорту, яка повинна включати етапність, критерії оцінки, методи, засоби контролю, мету, завдання для кожного етапу багаторічної підготовки, гендерні відмінності, особливості інвентарю та обладнання, як в класичному виді спортивних ігор (баскетбол, волейбол, футбол тощо), так і у чітко означеному різновиді командної спортивної гри: по-перше, залежно від віку її призначення (мікро-баскетбол, міні-баскетбол, максібаскет, міні-волейбол та ін.) й, по-друге, залежно від кількості членів команди (пляжний волейбол, баскетбол 3x3, регбіліг-7 та ін.). Не вивченим залишається питання адаптації або модифікації педагогічних тестів та створення нових контрольних вправ для неолімпійських, паролімпійських та дефлімпійських видів командних спортивних ігор й шкал оцінювання рівня підготовленості спортсменів, які в них спеціалізуються.

Ключові слова:

контроль, командні спортивні ігри, тенденції розвитку.

The article is devoted to the study of the problem field in the control system in team sports games in connection with the current trends of their development. The study revealed that there is a need to form a unified system of control in team sports, which should include phasing, assessment criteria, methods, means of control, purpose, objectives for each stage of long-term preparation, differences, peculiarities of sports implements and equipment, as in the classical form of sports games (basketball, volleyball, soccer, etc.) and in clearly defined varieties of team sports: firstly, depending on the age of its purpose (micro-basketball, mini-basketball, maksibasket, mini-volleyball etc.), and secondly, depending on the number of team members (beach volleyball, basketball 3x3, Rugby-7 and others). The question of adaptation, modification of pedagogical tests or creation of new test exercises for non-Olympic, Paralympic and Deaflympic kinds of team sports games, as well as assessing scale of the level of preparedness of athletes who specialize in them, is not examined completely.

control, team sports games, trends of development.

Стаття посвящена изучению проблемного поля в системе контроля в командных спортивных играх в связи с современными тенденциями их развития. В ходе исследования выявлено, что возникает необходимость формирования унифицированной системы контроля в игровых видах спорта, которая должна включать этапность, критерии оценки, методы, средства контроля, цель, задачи для каждого этапа многолетней подготовки, различия, особенности инвентаря и оборудования, как в классическом виде спортивных игр (баскетбол, волейбол, футбол и т.д.), так и в четко обозначенных разновидностях командной спортивной игры: во-первых, в зависимости от возраста ее назначения (микро-баскетбол, мини-баскетбол, максибаскет, мини-волейбол и др.) и, во-вторых, в зависимости от количества членов команды (пляжный волейбол, баскетбол 3x3, регбилиг-7 и др.). Не до конца изученным остается вопрос адаптации, модификации педагогических тестов или создания новых контрольных упражнений для неолимпийских, паралимпийских и дефлимпийских видов командных спортивных игр, а также шкал оценки уровня подготовленности спортсменов, которые в них специализируются.

контроль, командные спортивные игры, тенденции развития.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз змагань високого рівня сьогодення свідчить про те, що командні спортивні ігри перетворюються на потужну спортивну індустрію, яка збирає десятки тисяч вболівальників на стадіонах і багатомільйонні аудиторії телеглядачів, що, у свою чергу, значно збільшує спортивну конкуренцію і видовищність змагань [3, 14].

За узагальненими даними інтернет-ресурсів науковцями виявлено, що за останні п'ять років (2011–2015 рр.) відмічається тенденція до підвищення популярності спортивних ігор й, у більшій мірі, командних ігрових видів спорту. Якщо у 2011 році до першої десятки рейтингу самих популярних видів спорту у світі входили 3 види командних спортивних ігор (футбол, баскетбол, волейбол), у 2013 р. – 6 (футбол, бейсбол, баскетбол, хокей, регбі, волейбол), то у 2015 р. вже 7 видів командних ігор (футбол, крикет, бейсбол, баскетбол, хокей, регбі, волейбол) стали одними з найпопулярніших видів спорту на п'яти континентах, причому ще 3 види спорту, які увійшли до топ-десятки за популярністю є теніс, настільний те-

II. Науковий напрям

ніс та гольф, які також підпадають за класифікацією видів спорту до спортивних ігор [1].

Така позитивна динаміка популярності командних спортивних ігор потребує нових знань в теорії і методиці підготовки спортивних ігор, сучасних досліджень з урахуванням тенденцій притаманних спорту XXI століття та спортивним іграм тощо. Віддзеркаленням змін у системі підготовки атлетів у командних спортивних іграх в зв'язку з сучасними тенденціями їх розвитку стали наукові роботи останнього десятиріччя, у яких було науково обґрунтовано розв'язання таких проблем як: управління підготовкою; оцінки, моделювання та прогнозування [5]; відбору та орієнтації [10]; індивідуалізації підготовки [11, 12]; системи багаторічної підготовки [7–9, 11], управління техніко-тактичною діяльністю [3, 14]; використання інформаційних технологій при підготовці спортсменів-ігровиків [13] та ін.

Однак, не дивлячись на чисельну кількість сучасних наукових публікацій з розв'язання актуальних питань контролю в спортивних іграх [2–5], який за визначенням В. М. Платонова «є важливим інструментом планування та управління процесом підготовки, починаючи від формування та реалізації кількісних та якісних характеристик у системі багаторічної підготовки та завершуючи здійсненням зворотних зв'язків між спортсменом та тренером у процесі тренувальних занять під час розв'язання часткових завдань техніко-тактичної, фізичної або психічної підготовки», представлений у науково-методичній літературі тільки як складова для розв'язання інших проблем й необ'єднаний у цілісну систему знань з урахуванням характерних особливостей командних спортивних ігор [9].

Аналіз публікацій останніх років свідчить про низку досліджень з питань контролю в спортивних іграх, розробки систем оцінювання, однак науковці відмічають відсутність визначення проблемного поля щодо системи контролю в зв'язку з сучасними тенденціями розвитку командних ігрових видів спорту. Вищезазначене обумовило актуальність наших досліджень.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дослідження виконувалися згідно Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства сім'ї, молоді та спорту України, за темою: 2.6 «Теоретико-методичні основи удосконалення тренувального процесу та змагальної діяльності в структурі багаторічної підготовки спортсменів» (№ держреєстрації: 0111U001168) та Тематичного плану наукових досліджень Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту на 2016–2020 рр. «Теоретико-методичні основи планування та контролю у спортивних іграх в процесі багаторічного удосконалення».

Мета дослідження – вивчити проблемне поле щодо системи контролю в командних спортивних іграх в зв'язку з сучасними тенденціями їх розвитку.

Методи дослідження: методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації; узагальнення досвіду практичної роботи щодо системи контролю в командних ігрових видах спорту.

Результати дослідження та їх обговорення. Всебічний аналіз сучасних наукових джерел дозволяє стверджувати, що сучасним командним спортивним іграм притаманна достатня кількість тенденцій розвитку, деякими з них є такі як: 1) інтенсифікація динаміки гри та тренувальних навантажень, викликаних необхідністю збільшення кількості ігрових дій в одиницю часу, а в зв'язку з цим, і відповідне формування спеціальних кондицій; 2) інтелектуалізація – значне підвищення визначної ролі розумових здібностей, швидкості й точності оперативного мислення, здатності гравців розуміти хід гри та передбачати (прогнозувати) її подальший розвиток; 3) невпинне зростання виконавчої майстерності, що проявляється яскравіше за все у підвищенні ефективності змагальної діяльності; 4) універсалізація – поєднання підвищення специфічної ігрової майстерності з розширенням діапазону ігрової діяльності; 5) зростання популярності на Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських іграх та Всесвітніх іграх ветеранів; 6) розповсюдження теле- та онлайн

II. Науковий напрям

трансляції через телебачення та мережу Інтернет тощо; 7) скачкоподібність розвитку, який визначається таким положенням діалектики розвитку, як «боротьба протилежностей» та законом «переходу від кількості до якості», при чому чинниками, що впливають на рівень розвитку ігор, є рівень атлетичної підготовленості й техніко-тактичної майстерності, зміни у правилах ігор, динамічне протистояння нападу та захисту, як провідних складових гри; 8) рання спеціалізація – зменшення віку початку занять баскетболом з 9–11 до 6–7 років [6].

Для формування універсальної системи контролю у командних спортивних іграх, що ґрунтується на загальних закономірностях теорії спорту, враховуючи інформативні критерії, характерні для різних ігрових командних видів спорту; різних вікових категорій, різних етапів багаторічної підготовки та рівня кваліфікації команд тощо, на першій стадії дослідження нами було вивчено сучасний етап розвитку командних видів спорту та їх різновидів, що відносяться до олімпійського, неолімпійського, дефлімпійського та паралімпійського спорту.

Сучасним спортивним іграм – баскетболу, волейболу, футболу притаманна поява та розповсюдження на основі класичних видів спортивних ігор цілої низки їх різновидів. І провідними країнами в цьому напрямку визначено США, Іспанію, Францію, Литву, Сербію, Хорватію, Німеччину, Фінляндію, Китай. У таблиці 1 представлено різновиди командних спортивних ігор, які існують у світі.

Таблиця 1

Різновиди командних спортивних ігор в олімпійському, неолімпійському, паралімпійському та дефлімпійському спорті

Олімпійський спорт	Неолімпійський спорт	Дефлімпійський спорт	Паралімпійський спорт
Баскетбол	Акваволейбол	Баскетбол	Баскетбол на візках (УОРА)
Бейсбол	Американський футбол	Волейбол	Волейбол сидячи (УОРА)
Водне поло	Баскетбол 3х3	Гандбол	Голбол (вади зору)
Волейбол	Болотний волейбол	Пляжний волейбол	Регбі на візках (УОРА)
Гандбол	Боссабол	Футбол	Футбол 5х5 (вади зору)
Керлінг	Воллібол		Футбол 7х7 (ДЦП)
Пляжний волейбол	Гигантський волейбол		
Регбі	Корфол		
Хокей з шайбою	Кертибол		
Хокей на траві	Міні-волейбол		
Футбол	Мотобол		
	Парковий волейбол		
	Піонербол		
	Пляжний футбол		
	Пляжний гандбол		
	Поло		
	Радіалбаскет		
	Регбіліг		
	Сепактакрав		
	Слембол		
	Стекбол		
	Фаустбол		
	Футбег Нет-гейм		
	Футзал		
	Японський волейбол та інші		

II. Науковий напрям

Окрім цього, в сучасному світі розвиток спортивних ігор, їхня популярність та зростання масовості слугує чинником впливу на суспільство особливо тих розвинених країн, які мають належну матеріально-технічну базу, школу підготовки, стабільно високі багаторічні спортивні результати, де утворилися сталі традиції. У системі олімпійського спорту спостерігається також розширення видів в командних спортивних іграх, їхня відповідність віку спортсменів, етапу багаторічної підготовки.

У відповідності до стадій, запропонованих В. М. Платоновим [8] (перша стадія становлення та розвитку можливостей спортсменів та друга стадія максимальної реалізації спортивної майстерності), сьогодні можна представити різновиди гри та вікові діапазони відповідно до стадій та етапів багаторічної підготовки, які подано у таблиці 2 на прикладі баскетболу.

Таблиця 2

Розподіл різновидів гри у баскетбол відповідно віку спортсменів, етапів та стадій багаторічної підготовки

Різновид гри у баскетбол	Вік, років	Відповідний етап підготовки
<i>I стадія становлення та розвитку можливостей спортсменів</i>		
Мікро-баскетбол	3–6	Дошкільне фізичне виховання
Міні-баскетбол	6–12	Масовий спорт Уроки фізичної культури та спортивні секції у СЗОШ Етап початкової підготовки у ДЮСШ
Баскетбол (класичний)	12–14	Етап попередньої базової підготовки
	15–17	Етап спеціалізованої базової підготовки
<i>II стадія максимальної реалізації спортивної майстерності</i>		
Баскетбол (класичний)	18–20	Етап підготовки до вищих досягнень
	з 21–23 до 28–30	Етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей
	28–32*	Етап збереження вищої спортивної майстерності
	33–35*	Етап поступового зниження досягнень
Максібаскет (для ветеранів)	35–70	Етап уходу зі спорту вищих досягнень

Примітки: * – на етапах збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень вказано середні показники віку закінчення етапу, але є окремі випадки, коли спортсмени лише з 40 років розпочинають знижувати показники своїх досягнень, це пов'язано зі специфікою виду спортивної гри, ігрового амплуа гравця й рангом команди, за яку він виступає на змаганнях.

Враховуючи складну структуру спортивної підготовленості в командних ігрових видах спорту, фахівці пропонують комплексний підхід до оцінки підготовленості спортсменів, розуміючи під цим необхідність всебічного вивчення особистості та організму спортсмена з педагогічних, психологічних і медико-біологічних позицій [2, 3, 5, 6].

У роботах В. В. Іванова [4] система комплексного контролю включає в себе чотири основні підсистеми контролю: 1 – підсистема педагогічного контролю; 2 – підсистема медико-біологічного контролю; 3 – підсистема біохімічного контролю; 4 – підсистема психологічного контролю, які у свою чергу узгоджуються з підсистемами метрологічного забезпечення вимірювань, створення (моделювання) тестових завдань навантажень на спортсмена і автоматизованої математичної обробки отриманих результатів, з'єднаних спільною метою – об'єктивною оцінкою підготовленості спортсмена на різних етапах підготовки.

Як зазначає Платонов В. М. [8] у системі підготовки спортсменів контролюється чисельна кількість процесів та явищ: тренувальні та змагальні навантаження в різних елементах її структури – багаторічній підготовці, підготовці у 4-річних олімпійських циклах, річній підготовці, макро-, мезо-, мікроциклах, заняттях; тілобудова, стан та можливості різних

II. Науковий напрям

функціональних систем організму спортсменів, рівень розвитку рухових якостей, техніко-тактичної та психічної підготовленості та т.п.; розвиток процесів адаптації, терміновий, кумулятивний, відставлений та остаточний тренувальний ефекти; реакція на тренувальні впливи, розвиток процесів стомлення та відновлення й т.д.

Е. Ю. Дорошенком [3] та В. М. Костюкевичем [5] узагальнено, що за допомогою системи комплексного контролю аналізується і оцінюється виконання програми підготовки спортсменів на різних етапах, виділяються можливі дисбаланси між модельним і реально досягнутим рівнем, на підставі чого вносяться необхідні корективи в програми, методи, засоби підготовки.

Отже, в ході аналізу наукових праць зі спортивних ігор [2, 3, 5, 6, 12] виявлено, що характерними ознаками, які повинні підпадати під контроль у командних ігрових видах спорту, з урахуванням вікових відмінностей й залежно від ігрового амплуа, є: показники техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності; рухова діяльність протягом гри (кількість переміщень, стрибків, прискорень та ін.); рівень технічної, фізичної (загальної та спеціальної), тактичної, теоретичної, психологічної підготовленості; обсяг та інтенсивність тренувального та змагального навантаження; рівень взаємовідносин та соціального статусу гравців в команді; особливості жіночого організму; антропометричні показники фізичного розвитку; стан функціональних систем; психофізіологічні особливості та ін.

Аналіз та узагальнення літератури дозволило встановити, що, проблемним питанням залишається визначення доцільності та спрямованості контролю тих чи інших характерних ознак притаманних командним спортивним іграх відповідно до стадій багаторічної підготовки, етапів багаторічної підготовки в кожній стадії та різновидів командної спортивної гри.

Зміст сучасної науково-методичної літератури засвідчив, що не дивлячись на значну розробленість сучасної системи підготовки спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки, про що свідчать чисельні дисертаційні роботи останнього десятиріччя у командних ігрових видах спорту (Ж. Л. Козіна, 2010; І. М. Максименко, 2010; М. М. Безмилов, 2010; Р. О. Сушко, 2011; В. М. Костюкевич, 2012; В. М. Шамардін, 2013; В. В. Матяш, 2013; Н. А. Нестеренко, 2014; Е. Ю. Дорошенко, 2014; М. П. Пітин, 2015; В. В. Ніколаєнко, 2015 та ін.) й останні видання щодо контролю в олімпійському спорті (В. М. Платонов, 2004–2015; М. А. Годик, 2010; О. А. Шинкарук, 2013 та ін.) система контролю у командних спортивних іграх розглядалась, як складова для розв'язання інших питань та не була пов'язана з сучасними тенденціями розвитку командних спортивних ігор та їх різновидів й не об'єднана у цілісну систему знань відповідно до стадій багаторічної підготовки.

Висновки. Підсумовуючи вище наведене зазначається, що в зв'язку з сучасними тенденціями розвитку командних спортивних ігор, їх глобалізацією у світі, виникає необхідність формування уніфікованої системи контролю в ігрових видах спорту. Загальна система контролю повинна включати етапність, критерії оцінки, методи, засоби контролю, мету, завдання для кожного етапу багаторічної підготовки, гендерні відмінності, особливості інвентарю та обладнання, як в класичному виді спортивних ігор (баскетбол, волейбол, футбол тощо), так і у чітко означеному різновиді командної спортивної гри: по-перше, залежно від віку її призначення (мікро-баскетбол, міні-баскетбол, максібаскет, міні-волейбол та ін.) й по-друге, залежно від кількості членів команди (пляжний волейбол, баскетбол 3x3, регбіліг-7 та ін.). Не вивченим залишається питання адаптації або модифікації педагогічних тестів або створення нових контрольних вправ для неолімпійських, паралімпійських та дефлімпійських видів спортивних ігор й шкал оцінювання рівня підготовленості спортсменів, які в них спеціалізуються.

Перспективи подальших досліджень полягають в тому, щоб на основі теоретичного

II. Науковий напрям

аналізу та експериментальних досліджень сформуванню цілісної системи знань щодо контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки.

Список використаних літературних джерел

1. Борисова О. В. Развитие спортивных игр в условиях глобализации спорта : метод. рекоменд. / О. В. Борисова, Р. О. Сушко. – К., 2016. – 36 с.
2. Годик М. А. Комплексный контроль в спортивных играх / М. А. Годик, А. П. Скородумова. – М. : Советский спорт, 2010. – 330 с.
3. Дорошенко Э. Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх : монография / Э. Ю. Дорошенко. – Запорожье, 2013. – 436 с.
4. Иванов В. В. Комплексный контроль в подготовке спортсменов / В. В. Иванов. – М. : Физкультура и спорт, 1987. – 256 с.
5. Костюкевич В. М. Модельно-целевой подход при построении тренировочного процесса спортсменов командных игровых видов спорта в годичном макроцикле / В. М. Костюкевич // Наука в олимпийском спорте. – 2014. – № 4. – С. 22–28.
6. Мітова О. О. Ретроспективний аналіз формування системи контролю у командних спортивних іграх / О. О. Мітова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 1. – С. 74–81.
7. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практические применения / В. Н. Платонов – К. : Олимпийская литература, 2013. – 624 с.
8. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учеб. [для тренеров] : в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2015. – Кн. 1. – 680 с.
9. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учеб. [для тренеров] : в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2015. – Кн. 2. – 752 с.
10. Шинкарук О. А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті : навч. посіб. / О. А. Шинкарук. – К., 2013. – 136 с.
11. Buceta J. M. Basketball for Young players. Guidelines for coaches / J. M. Buceta, M. Mondoni, A. Avakumovic, L. Killik. – Madrid : FIBA, 2000. – 358 p.
12. Giorgio Gandolfi. NBA Coaches Playbook. Techniques, tactics, and teaching points. / Gandolfi Giorgio. – Human Kinetics. – 344 p.
13. Maksymenko I. G. Football : the testing of structure of young players physical state / I. G. Maksymenko // Спорт и наука : издание на националната спортна академия за младежта и спорта, Българския Съюз за физическата култура и спорт, Българския Олимпийски Комитет. – София, 2008. – № 6. – С. 126–131.
14. Sushko R. Efficiency analysis of competitive activity of highly skilled basketball players europe-2015// Proceedings of the XVII International Academic Congress «History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization»(Japan, Tokyo, 25–27 January 2016). «Tokyo University Press», 2016. – P. 839–843.